

20

Gescheiden werelden

Lotte Vermeij

20.1	Iedereen zijn tijd en plek	455
20.2	Elkaar tegenkomen	456
20.3	Omgang tussen jong en oud	467
20.4	De vanzelfsprekende afstandelijkheid tussen jong en oud	477
	Literatuur	478

Bijlage (te vinden via www.scp.nl bij de desbetreffende publicatie)

Samenvatting

Hoewel de relatie tussen grootouders, ouders en kinderen vaak hecht is, hebben verschillende generaties buiten de familie meestal maar weinig met elkaar te maken. Dit hoofdstuk verkent de sociale scheidslijnen tussen leeftijdsgroepen in Nederland. Een belangrijke bron van deze scheidslijnen is het feit dat mensen van verschillende leeftijden zich in hun dagelijkse leven vaak niet op hetzelfde moment op dezelfde plek bevinden. Zo deelt de maatschappelijke loopbaan het leven grofweg op in drie fasen – onderwijs, werk en pensioen – die elk verbonden zijn met fysieke plekken zoals klaslokalen en kantoren. Bij een belangrijk deel van hun bezigheden komen verschillende leeftijdsgroepen elkaar dus niet tegen. In de woonomgeving leven leeftijdsgroepen over het algemeen wel door elkaar. Toch zullen ze elkaar regelmatig mislopen. Ouderen sporten bijvoorbeeld meestal overdag, terwijl jongeren juist 's avonds in de sportzaal te vinden zijn. In het openbaar vervoer bevinden zich overwegend jongeren. Als ouderen al gebruik maken van treinen, trams of bussen doen zij dat op de momenten dat veel anderen werken of studeren.

Echte vriendschappen tussen mensen uit verschillende generaties zijn zeldzaam, maar contacten zijn er wel. Zo zijn de buurt en het verenigingsleven belangrijke bronnen van interactie tussen jong en oud, vooral op het platteland. Ook op het werk ontmoeten verschillende leeftijdsgroepen elkaar, zij het dat jongeren en gepensioneerden hier buiten staan. Over deze contacten is vrijwel iedereen positief. Dat jong en oud alleen maar oppervlakkig met elkaar omgaan lijkt dus niets te maken te hebben met negatieve beeldvorming. Het is eerder een vanzelfsprekend *fact of life*. Mogelijk problematisch is wel de situatie van oudere ouderen. Nadat de werkzame fase is afgesloten krijgen ouderen ook in andere domeinen steeds minder contact met jongere mensen en ervaren zij ten opzichte van hen ook een steeds grotere afstand.

20 Gescheiden werelden

20.1 Iedereen zijn tijd en plek

Onder de !Kung in Botswana leven jong en oud dwars door elkaar. Het leven speelt zich grotendeels buiten af, dus iedereen ontmoet elkaar. Oudere stamleden doen minder zwaar werk dan jongere, maar draaien volop mee in de gemeenschap. Oud is degene die echt geen taken meer op zich kan nemen. In moderne, complexe samenlevingen is dit compleet anders. Op een gegeven leeftijd hoeven ouderen niet meer te werken en brengen zij hun tijd op andere manieren door. In Hong Kong bijvoorbeeld springen de vele ouderen in het oog die vroeg in de ochtend samen hun oefeningen doen in het park. Later komen veel oudere mannen samen in het theehuis, terwijl vrouwen zich bezighouden met huishoudelijke taken. Als 's avonds de volwassen kinderen thuiskomen kijkt men televisie. In een stadje in Illinois zijn ouderen erg actief als vrijwilliger voor de kerk en voor verenigingen. Zij spelen zo een gewaardeerde rol in de lokale gemeenschap, maar brengen hun tijd vooral door met andere ouderen. Voor ouderen wier gezondheid verslechtert blijft de gemeenschap belangstelling tonen, maar dit neemt niet weg dat het verzorgingstehuis volgt. In moderne, georganiseerde samenlevingen genieten ouderen een meer verzorgde en zekere oude dag dan in primitieve samenlevingen. Maar dit beperkt hen ook in hun mogelijkheden. De aparte plek die zij innemen in de maatschappij bemoeilijkt hen als volwaardig persoon deel te nemen aan het reguliere sociale leven (Keith et al. 1994).

Ook in Nederland brengen mensen een groot deel van hun tijd door tussen leeftijds-genoten. Dit begint al vroeg in het onderwijs, waar kinderen hun dagen doorbrengen te midden van andere kinderen. Maar ook daarbuiten en daarna blijven plekken en tijdstippen voorbehouden aan bepaalde leeftijdsgroepen, vaak met goede redenen. De hoogbejaarde dames voor de wekelijkse aquafitness worden bijvoorbeeld gehinderd wanneer zij de kleedruimte moeten delen met drukke jonge kinderen. En wie met zijn peuter de eerste voorzichtige stapjes wil zetten in het pierenbadje, zit niet te wachten op luidruchtige pubers. Om tegemoet te komen aan de conflicterende behoeften van leeftijdsgroepen hanteert elk openbaar zwembad een uitgekiend rooster.

Er valt dus veel te zeggen voor het feit dat leeftijdsgroepen zich niet vaak op hetzelfde moment op dezelfde plek bevinden. Maar het kan ook te ver gaan. Misschien krijgen mensen die in verschillende perioden geboren zijn in het dagelijkse leven wel erg weinig met elkaar te maken. De scheiding tussen leeftijdsgroepen is niet alleen beperkt tot de fysieke plekken waar mensen zich bevinden. In de media worden mensen vaak aangesproken als leeftijdsgroep. Binnen het publieke bestel zijn de omroepen Max en BNN hiervan expliciete voorbeelden, maar ook de andere omroepen gaan te werk vanuit de doelstelling opeenvolgende generaties zo soepel mogelijk te sluizen van jeugdzender radio 3, via familiezender radio 2, naar de nostalgische klanken van radio 5. Binnen het commerciële media-aanbod lijkt het publiek – met zenders als Radio10Gold en SLAM!FM – nog sterker naar leeftijd gescheiden te worden. Hierdoor wordt iedereen blijvend gevoed met de eigen vertrouwde beelden, klanken en meningen (Klötters 2010).

Het risico ontstaat dat leeftijdsgroepen fysiek en cultureel langs elkaar heen gaan leven. Het belangrijkste bezwaar tegen de gescheiden leefwerelden is dat zij een bron zouden zijn van onbegrip en negatieve beeldvorming (Hagestad en Uhlenberg 2005). Gescheiden leefwerelden blokkeren de *opportunities for individuals to meet, interact, and move beyond 'us versus them'* (Hagestad en Uhlenberg 2006: 643; vgl. Allport 1954). Dat jonge en oude mensen in het algemeen van elkaar verschillen valt moeilijk te betwisten. De meeste mensen zien ouderen als langzamer en minder aantrekkelijk dan jongeren, en als beleefder en socialer (Kite et al. 2005). Wanneer deze vooroordelen niet worden genuanceerd of tegengesproken door aanvullende informatie die gewoon contact tussen mensen doorgaans oplevert, kunnen zij de omgang tussen leeftijdsgroepen in de weg staan (Westerhof en Kuin 2010).

De fysieke en mentale afstand tussen jong en oud is in principe wederzijds, maar lijkt voor ouderen vervelender uit te pakken dan voor jongeren. Jongeren vertegenwoordigen de toekomst en genieten veel belangstelling van elkaar en anderen. Ouderen nemen afstand van hun rollen in het maatschappelijke leven en ervaren een steeds grotere afstand tot de wereld die zij zagen veranderen totdat die hun wereld niet meer was (Westerhof en Kuin 2010). Er zou sprake zijn van een 'nieuwe verzuiling' en een 'sociaal-culturele tweedeling' waarbij het jonge deel der natie de toon zet en ouderen zich genoodzaakt voelen zich terug te trekken in een eigen subcultuur (Westendorp 2006).

Dit hoofdstuk verkent de fysieke en sociale scheidslijnen tussen leeftijdsgroepen in Nederland. Paragraaf 20.2 gaat in op plekken waar leeftijdsgroepen elkaar in hun dagelijkse leven zouden kunnen ontmoeten. Hier wordt een beeld geschetst van waar en wanneer de verschillende leeftijdsgroepen zich op welke plek bevinden. Paragraaf 20.3 gaat in op de werkelijke omgang tussen verschillende leeftijdsgroepen buiten de familie om. In welke contexten van hun leven ontmoeten jong en oud elkaar? Hoe ervaren mensen ontmoetingen tussen jong en oud? Welke mensen hebben meer contacten buiten hun eigen leeftijdsgroep dan anderen? Paragraaf 20.4 sluit af met enkele conclusies en overwegingen.

20.2 Elkaar tegenkomen

Voor een deel van de plekken waar mensen komen, geldt dat ze uitsluitend bezocht worden op een zekere leeftijd. De levensloop brengt opeenvolgende generaties langs dezelfde plekken, maar op verschillende momenten. Wie, om een voorbeeld te noemen, als kind nog opgewonden op zijn stoel zat te wippen bij de schoolarts, zit een jaar of 25 later in de wachtkamer van de verloskundige en weer tientallen jaren later bij de afdeling 'Orthopedie' of 'Cardiologie'. Het is als een wandeling die mensen na elkaar beginnen, en waarbij ze elkaar, behalve in de rol van ouders of grootouders, dus niet tegenkomen. Generatiegenoten beginnen de wandeling juist wel tegelijkertijd, en komen elkaar dus bij elk uitzichtpunt weer tegen.

De maatschappelijke carrière is een ander voorbeeld. In moderne samenlevingen deelt de loopbaan het leven grofweg op in drie fasen: onderwijs, werk en pensioen. Binnen deze fasen zijn mensen sterk aangewezen op de anderen die zich in dezelfde fase

bevinden. Plekken als de klas, de collegezaal, het kantoor en de bedrijfskantine zijn op een zeker moment iemands natuurlijke habitat. Op plekken als deze vindt veel sociaal verkeer plaats en worden veel contacten gelegd. Mensen ontmoeten dan ook een aanzienlijk deel van hun vrienden bij hun opleiding (13%) en op het werk (18%) (Mollenhorst 2009). Het werk biedt meer mogelijkheden voor contact met andere leeftijdsgroepen dan een opleiding. De strikte indeling in jaargroepen in het onderwijs maakt op de arbeidsmarkt plaats voor een meer gemêleerde groep collega's. Vrienden die elkaar op het werk ontmoetten verschillen gemiddeld 3,5 jaar meer van elkaar dan vrienden die elkaar kennen van de opleiding (Mollenhorst 2009). De meest extreme leeftijdsgroepen – jongeren of bejaarden – treft men echter niet op de meeste werkplekken.

Dit is anders in de buurt, waar nauwelijks juridische of institutionele schotten het contact tussen leeftijdsgroepen in de weg staan. Met uitzondering van een aantal zeer specifieke woonvormen – studentenhuisvesting en verzorgingsflats – is beleid eerder gericht op het integreren van leeftijdsgroepen, dan op het scheiden ervan. Zo worden in veel kleine kernen aangepaste woningen voor senioren gebouwd, om het deze groep mogelijk te maken tussen hun jongere dorpsgenoten te blijven wonen. Toch zijn er redenen om te denken dat leeftijdsgroepen niet helemaal door elkaar wonen. Verschillende levensfasen gaan gepaard met verschillende mogelijkheden en wensen, waardoor leeftijdsgenoten vaak overeenkomstige verhuisbewegingen zullen maken. Ook kan het zijn dat de leeftijdssamenstelling van een buurt meeweegt in de beslissing om er al dan niet naartoe of vandaan te verhuizen.

Hoewel het leven van mensen zich voor een steeds groter deel afspeelt buiten de woonomgeving, vormt de buurt nog altijd een belangrijke bron van sociale contacten. Gemiddeld 14% van alle vrienden werd ontmoet in de buurt (Mollenhorst 2009). Met vrienden en bekenden in de buurt hebben mensen echter beduidend vaker face-to-face-contact dan met vrienden en bekenden die verder weg wonen (Wellman 1996). Hierdoor is de buurt een bron van contacten die de vertrouwdheid of 'publieke familiariteit' kan verhogen tussen groepen wier levens anderszins weinig raakvlakken hebben (RMO 2005). Het belang van de buurt vormt al jaren een uitgangspunt van beleid gericht op de integratie van niet-westerse migranten en autochtone Nederlanders. In de verhouding tussen leeftijdsgroepen zou de buurt eenzelfde functie kunnen vervullen.

Behalve tijdens de opleiding, op het werk en in het leven in en om het huis, komen mensen ook in contact met anderen op de plekken die ze in hun vrije tijd bezoeken. Mensen begeven zich bijvoorbeeld tussen anderen wanneer ze boodschappen doen, sporten of met de bus gaan. De vraag is nu of mensen op deze plekken wel in contact komen met andere leeftijdsgroepen. Een supermarkt is een plek waar alle leeftijdsgroepen in volwassenheid te vinden zouden moeten zijn, wellicht alleen niet op hetzelfde moment. Leeftijdsgebonden verantwoordelijkheden, zoals het zorgen voor kinderen en werken, beperken en bepalen de tijdstippen waarop bezigheden kunnen plaatsvinden (Hägerstrand 1970). De verschillen in dagelijkse gang door de publieke ruimte zorgen ervoor dat plekken op verschillende momenten van de dag door heel andere leeftijdsgroepen bevolkt kunnen worden. Dit geldt voor buurten (Goodchild en Janelle 1984), maar kan ook gelden voor winkels, sportvoorzieningen en het openbaar vervoer.

In deze paragraaf wordt ingegaan op de mate waarin leeftijdsgroepen elkaar kunnen ontmoeten op de hiervoor genoemde plaatsen: het werk, de woonomgeving en een aantal min of meer openbare plekken waar mensen zich in hun vrije tijd begeven.

20.2.1 Op het werk

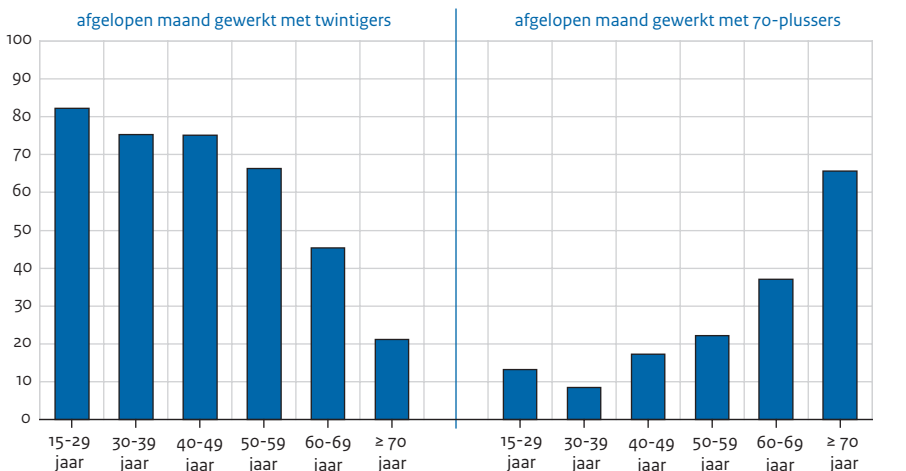
Beginnen met werken betekent, evenals stoppen met werken, een grote verandering in hoe iemand zijn dagen doorbrengt en met wie. De overgang van opleiding naar het werkende leven vindt gemiddeld ongeveer rond het 20e jaar plaats. Terwijl van de 15- tot 20-jarigen nog maar een kwart minimaal twaalf uur per week betaald werkt, is dit onder 20- tot 25-jarigen ongeveer twee derde en van de 25- tot 30-jarigen 85%. Vanaf die leeftijd neemt het aandeel werkende vrouwen alweer af, maar rond het 55e jaar gaat toch nog 60% van de vrouwen met regelmaat naar een werkplek. Het aandeel werkenden neemt daarna gestaag af. Terwijl van de 55- tot 59-jarige mannen nog bijna 80% actief is op de arbeidsmarkt, geldt dit voor nog maar 40% van de 60- tot 64-jarige mannen (CBS 2010). De groep Nederlandse werkenden bestaat dus hoofdzakelijk uit mensen tussen de 25 en 60 jaar.

Maar tussen werkplekken bestaan verschillen. De aanwezigen bij een directievergadering van een groot bedrijf zullen een andere leeftijd hebben dan het personeel van een koeriersdienst of kinderdagverblijf. In de loop van hun carrière stijgen mensen op de maatschappelijke ladder en leeftijdsgenoten stijgen met hen mee. Hoger geplaatste medewerkers hebben meer contact met andere hoger geplaatsten. Daarbij zullen mensen met fysiek zware beroepen bij het ouder worden stoppen met werken of minder veeleisend werk zoeken. De rol van de werkvloer als arena voor contacten tussen leeftijdsgroepen wordt in beeld gebracht met gegevens die helaas geen onderscheid maken tussen betaald werk en vrijwilligerswerk.

De meerderheid van de werkenden tot 60 jaar geeft aan de afgelopen maand contact te hebben gehad met collega's van in de 20 (figuur 20.1). Het aandeel werkenden dat met twintigers werkt neemt wel licht af met de leeftijd, wat duidt op een enigszins eenzijdige samenstelling van de werkplek. Na het 60e jaar werkt nog maar een minderheid met twintigers. Het aandeel dat aangeeft gewerkt te hebben met 70-plussers neemt juist toe met de leeftijd. Aangezien 70-plussers niet meer als betaalde kracht werkzaam zijn, komt het contact met 70-plussers op de werkplek op het conto van vrijwilligerswerk. Het vrijwilligerswerk leunt steeds meer op ouderen (Dekker et al. 2007) en wie vrijwilligerswerk doet, zal daarbij dus veel met ouderen samenwerken. Overigens laat de grafiek alleen degenen zien die actief zijn, ofwel betaald, ofwel als vrijwilliger. Het merendeel van de 70-plussers is niet meer actief.

Figuur 20.1

Contacten op het werk bij betaald en vrijwillig werkenden, naar leeftijdsgroep (n = 1387, 1385; in procenten)

Bron: NWO/SCP (ESS'08)

Met betrekking tot de collega's van in de twintig wordt de integrerende werking van werk duidelijk geïllustreerd. Van de werkenden tot 60 jaar heeft een ruime meerderheid op het werk contact met deze leeftijdsgroep. De gegevens over zeventigers illustreren juist duidelijk het segregerende effect van arbeid in Nederland. Wie zijn betaalde loopbaan heeft afgesloten, maar nog niet achter de geraniums wil zitten, zoekt nieuwe bezigheden en verantwoordelijkheden in de vrijwilligerssector, waar zij vooral met andere ouderen werken. Voor een groot deel van de ouderen komt het pensioen, al dan niet vervroegd, als een welkome nieuwe vrijheid, maar er zijn ook ouderen die het ervaren als een gedwongen ontslag. Van de werkende 55- tot 65-jarigen wil 41% blijven werken tot het 65e jaar en 14% zelfs ook daarna (Koppes et al. 2010).

20.2.2 In de buurt

Het lijkt er soms op dat leeftijdsgroepen zich concentreren in bepaalde buurten. Als een nieuwe woonwijk wordt opgeleverd domineren kinderfietsjes en buggy's al snel het straatbeeld. In andere buurten valt juist de afwezigheid van kinderen op. Het ligt in de lijn der verwachting dat de woonomgeving een zekere mate van leeftijdssegregatie vertoont, aangezien leeftijdsgroepen verschillen in de eisen die ze stellen aan hun woning en de omgeving daarvan (Bos et al. 2004). Jongeren die het ouderlijk huis verlaten, zoeken vaak de nabijheid van een onderwijsinstelling en andere stedelijke voorzieningen. Wanneer het eerste kind op komst is, wordt ook de wens geboren in een huis met een tuin te wonen, in een rustige en veilige omgeving. Als gevolg hiervan wonen in buurten

met veel eengezinswoningen ook meer gezinnen dan in buurten met flats en portiekwoningen (wwi 2010). Ook is er een uitruil tussen de stad en het platteland van jongeren en dertigers. Veel plattelandsjongeren verhuizen naar een stedelijke omgeving, terwijl veel stedelijke jonge gezinnen juist een landelijke omgeving opzoeken (Steenbekkers et al. 2006).

Onderzoek in de Verenigde Staten liet zien dat groepen in verschillende levensfasen zich concentreren in verschillende typen woonomgeving. De ruimtelijke segregatie tussen groepen in verschillende levensfasen nam aan het einde van de vorige eeuw licht toe – jongvolwassenen en alleenstaanden gingen iets vaker in de steden wonen en gehuwden in de voorsteden – maar bleef beduidend minder scherp dan segregatie naar etniciteit en sociaaleconomische status (Fischer et al. 2004).

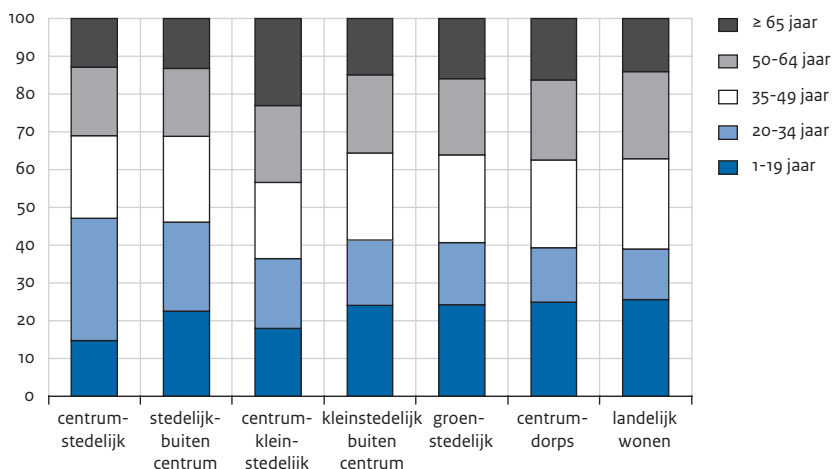
In figuur 20.2 is een onderscheid gemaakt tussen zeven woonmilieus (zie vois.data-wonen.nl). Het centrum-stedelijke woonmilieu bestaat uit compacte, centraal gelegen buurten, met veel stedelijke voorzieningen. Het woonmilieu 'stedelijk buiten centrum' ligt hier rondom. Het zijn woonbuurten met veel gestapelde woningen maar ook bijvoorbeeld tuindorpen. Het woonmilieu 'centrum-kleinstedelijk' bestaat uit de centrale buurten van kleine steden zoals Houten, Goes en Meppel. De woonbuurten van het woonmilieu 'kleinstedelijk buiten centrum' liggen hier rondom. Het groen-stedelijke woonmilieu is minder centraal gelegen en ruimer opgezet. Het gaat hier om woonwijken met huizen met tuinen. Het centrum-dorpse woonmilieu bevat verschillende voorzieningen, maar op een redelijk kleine schaal. Het landelijke wonen tot slot bevat onder andere gehuchten, villawijken en verspreide bebouwing.

De grootste verschillen in leeftijdsopbouw zien we bij drie van de vier stedelijke woonmilieus (figuur 20.2). In de centra van de grote en middelgrote steden wonen veel meer jongvolwassenen dan elders. Bijna een op de drie bewoners behoort tot deze categorie. Andere groepen zijn hier ondervertegenwoordigd, in het bijzonder de kinderen. In de stedelijke gebieden buiten het centrum wonen ook vrij veel jongvolwassenen, die vermoedelijk naar dit woonmilieu uitwijken om betaalbare woonruimte te vinden. Daarnaast wonen hier naar stedelijke begrippen veel kinderen, wat te verklaren is uit het relatief hoge kindertal onder migranten die hier sterk vertegenwoordigd zijn (Van Middelhoop en De Jong 2009). De kleine steden vertonen een heel ander beeld. Hier zijn juist de ouderen een grote groep en dan met name de mensen op zeer hoge leeftijd. Dit wijst op de aanwezigheid van verzorgingsflats en andere woonvoorzieningen voor ouderen in de centra van de kleine steden. De overige vier woonmilieus lijken erg op elkaar in leeftijdsopbouw. Samen vertegenwoordigen zij twee derde van de bevolking. In de twee meest afwijkende woonmilieus – de centra van (middel)grote en kleine steden – woont maar 7% van de bevolking. We kunnen uit deze figuur dan ook niet opmaken dat de leeftijdsgroepen in Nederland gescheiden leven.

Figuur 20.2

Leeftijdsofbouw in de postcodegebieden binnen zeven woonmilieus (in procenten)

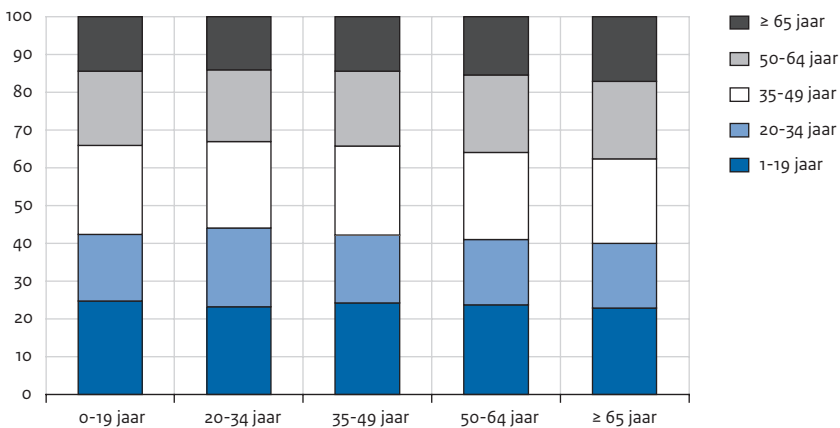
Bron: CBS (StatLine); opdrachtgever (WMD)

Met dit vrij grove onderscheid tussen woonmilieus hoeft de scheiding van leeftijdsgroepen in de woonomgeving niet volledig in beeld gebracht te zijn. Ook andere factoren zijn van invloed op de leeftijdssamenstelling van een buurt. Zo trekt het stedelijke woonmilieu vooral jongeren aan wanneer zich hier goede onderwijsvoorzieningen bevinden. Vooral in de kleinere universiteitssteden vormen studenten naar verhouding een grote groep, met een scherpe piek van inwoners tussen de 20 en 25 jaar (Van Huis en Agtmaal-Wobma 2009). In de woonwijken in het groenstedelijke milieu is het bouwjaar bepalend. In de decennia na de oplevering heeft een nieuwbouwwijk een vrij speelbare ontwikkeling in de leeftijdsopbouw: de jonge gezinnen die de eerste bewoners waren groeien op, kinderen verlaten het ouderlijk huis en de ouders maken uiteindelijk plaats voor nieuwe gezinnen of andere bevolkingsgroepen. Een 'vergreijde' wijk hoeft dan ook op niets anders te duiden dan het natuurlijke verloop in een wijk (Franz et al. 2006). Ook zijn er regionale verschillen. Bijzonder kinderrijke buurten zijn te vinden in de woonwijken van de *bible belt* (Middelkoop en De Jong 2009). Vergrijzing treedt naar verhouding sterk op in de perifere regio's van Nederland (Manting en Vernooij 2006). Een bijkomende reden waardoor een concentratie van leeftijdsgroepen in buurten zou kunnen optreden is dat het prettiger wonen kan zijn tussen mensen met een overeenkomstige leefstijl. Bewoners van Groningen hebben zich al meermalen verzet tegen het grote aantal studenten in hun buurt (ANP 19 juni 2010). De nachtelijke feesten gaan moeilijk samen met het ritme van het gezinsleven en werk. Ook veel kinderdagverblijven ontvangen regelmatig klachten van omwonenden, die zich in hun bezigheden thuis belemmerd voelen door het geluid van spelende peuters (Boyer 2009). Voor de werkende ouders wier kinderen in het kinderdagverblijf spelen is de nabijheid juist een voordeel.

Niet alleen is het handig, het is ook een prettige plek voor kind en ouders om contacten te leggen in de buurt. De voordelen van overeenkomsten in leefstijl kunnen een reden zijn om te kiezen voor een woonomgeving met veel leeftijdsgenoten. In extreme gevallen is deze voorkeur een reden om een woonomgeving speciaal in te richten met een bepaalde doelgroep in gedachte. Seniorendorpen of -buurten – in de Verenigde Staten al lang geen noviteit meer – komen in Nederland echter nog nauwelijks van de grond (wwi 2009). Studentenbuurten rond universiteitsgebouwen ontstaan al wel. Er zijn dus tal van oorzaken denkbaar waardoor leeftijdsgroepen zich zouden kunnen concentreren in buurten. Toch gebeurt dit niet (figuur 20.3). Als het gaat om leeftijd wonen Nederlanders in het algemeen erg gemêleerd. Het gemiddelde kind (0-20-jarigen) woont in een buurt met ongeveer 25% kinderen; voor de gemiddelde 65-plusser ligt dit percentage op 23%, niet heel veel lager dus. Jongvolwassenen zijn iets minder gelijk verdeeld. Terwijl zij tussen gemiddeld 21% leeftijdsgenoten wonen, heeft een 65-plusser gemiddeld 17% jongvolwassenen in de woonomgeving. Al met al wijst figuur 20.3 dus op een niet meer dan lichte mate van concentratie van leeftijdsgroepen in buurten.

Figuur 20.3

De gemiddelde leeftijdsopbouw van het eigen postcodegebied, naar leeftijdsgroep (in procenten)

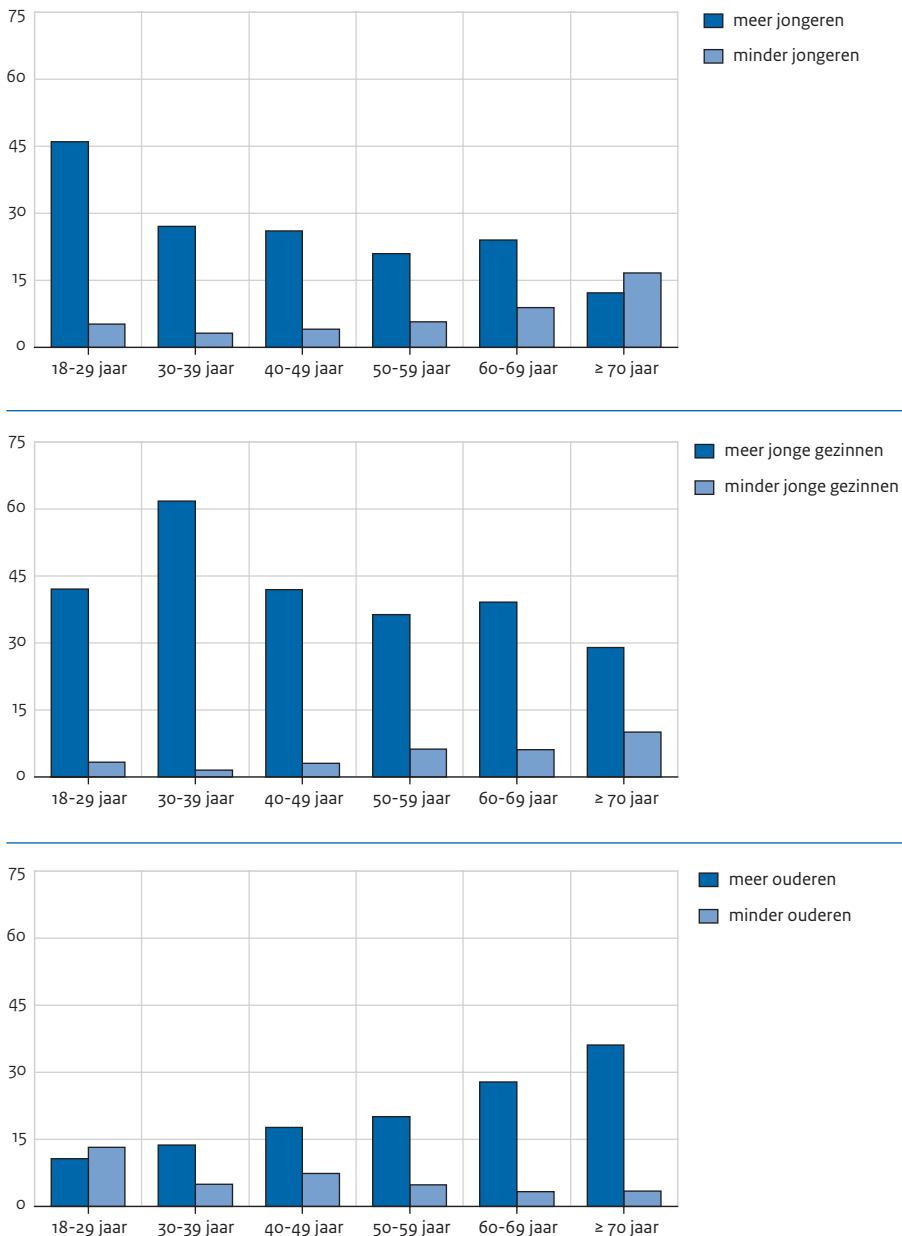

Bron: CBS (StatLine)

Hebben mensen dan toch geen voorkeur voor het wonen tussen leeftijdsgenoten? Over het algemeen leven leeftijdsgroepen in goede harmonie met elkaar samen (figuur 20.4). In ieder geval hebben maar weinig mensen zoveel last van andere leeftijdsgroepen dat zij hen liever zouden zien verdwijnen uit de woonomgeving. De enige twee groepen tussen welke enige animositeit bestaat zijn jongeren en ouderen. 10% van de jongeren zou willen dat er minder ouderen in de buurt woonden en 12% van de 70-plussers zou liever tussen minder jongeren wonen. Onder de overige leeftijdsgroepen ligt het aantal mensen dat een zekere leeftijdsgroep wil mijden veel lager dan het aantal mensen dat graag meer leden van deze groep zou willen zien.

Figuur 20.4

Houding ten opzichte van jongeren, jonge gezinnen en ouderen in de buurt, naar leeftijdsgroep (in procenten)

Bron: vrom (Woon'06)

Daarnaast valt toch ook een voorkeur te zien voor leeftijdsgenoten. Jonge gezinnen zijn behoorlijk gewenst door alle leeftijdsgroepen, maar dertigers spannen de kroon. Van deze leeftijdsgroep, die zelf vaak bezig is met het stichten van een gezin, zou maar liefst 60% liever meer jonge gezinnen in de buurt zien. Van de jongeren zou bijna de helft graag meer leeftijdsgenoten in de buurt zien wonen. Een derde van de 70-plussers heeft de wens om tussen meer ouderen te wonen.

Toch leiden voorkeuren voor wonen tussen leeftijdsgenoten en andere woonwensen die leeftijdsgenoten delen, niet tot de verhuisbewegingen die de gewenste leeftijdsconcentratie tot gevolg hebben. Een eerste reden hiervoor zal zijn dat dit praktisch lastig is omdat buurten voortdurend in beweging zijn. Buurten vergrijzen, verjongen, of worden steeds aangevuld met dezelfde leeftijdsgroep. Een wijk die eerst bij de eigen leeftijd paste hoeft dat een aantal jaren later niet meer te doen. Een tweede reden kan zijn dat maar weinig wijken een uitgesproken leeftijdssamenstelling hebben, waardoor er op dit punt niet veel te kiezen valt. Uit onderzoek naar de verkleuring van wijken is bekend dat kleine voorkeuren wat betreft de bevolkingssamenstelling grote gevolgen kunnen hebben. De aanwezigheid van een zeker percentage migranten lokt dan verhuisbewegingen uit van en naar de wijk, waardoor de wijk verkleurt, wat vervolgens weer anderen motiveert tot verhuizen. Het gevolg is een sterk gekleurde wijk (Bolt et al. 2008). Het is niet ondenkbaar dat dergelijke processen ook kunnen optreden als het gaat om leeftijdsgroepen. Bij sommige studentenbuurten is dit vermoedelijk al aan de hand en mogelijk zou vergrijzing voor jonge mensen ook een reden kunnen zijn om te verhuizen. Toch lijkt over het algemeen, en dit is de derde reden, de wens om onder leeftijdsgenoten te wonen niet sterk genoeg in verhouding tot andere kenmerken van de woonomgeving en de materiële en immateriële kosten die aan een verhuizing verbonden zijn.

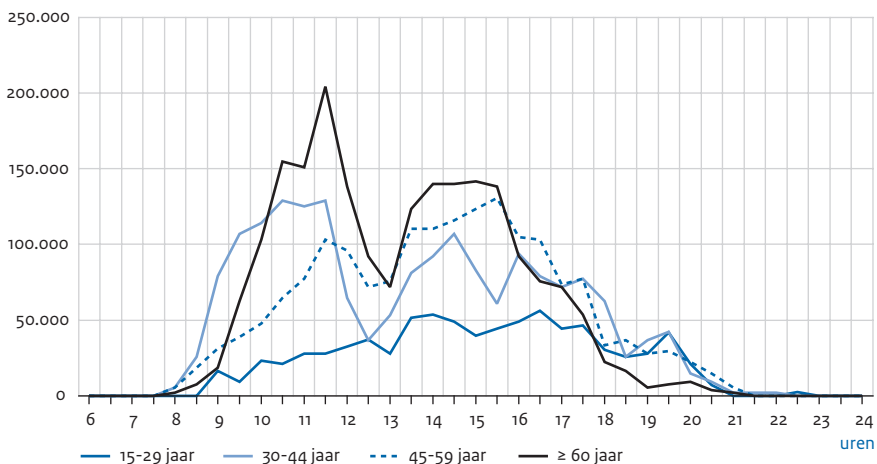
20.2.3 Bij de dagelijkse bezigheden buitenshuis

In de buurt wonen leeftijdsgroepen in het algemeen dus gemengd. Nu is het nog de vraag in hoeverre zij elkaar daar en elders ook daadwerkelijk tegenkomen. In het eigen huis heeft men immers weinig met elkaar te maken, dus contact komt veelal pas tot stand wanneer mensen zich buiten begeven. Als het gepensioneerde echtpaar nog slaapt wanneer de werkende burenhuur autoruiten staan te krabben, lopen ze elkaar bijvoorbeeld mis. Als niet-werkenden de rustige momenten uitkiezen voor hun dagelijkse bezigheden buitenshuis, zou het kunnen dat leeftijdsgroepen structureel langs elkaar heen leven.

Op een gemiddelde doordeweekse dag bevinden zich om 9 uur bijna 80.000 mensen van tussen de 30 en 45 jaar in de supermarkten, bij de bakker of slager en in andere speciaalzaken van Nederland (figuur 20.5). Kinderen buiten beschouwing gelaten vormen zij op dat moment meer dan de helft van degenen die boodschappen doen. Het lijkt de rush na het naar school brengen van kinderen. Later in de ochtend komen de oudere groepen. Om halftwaalf is 44% van de bezoekers van levensmiddelenwinkels 60 jaar of ouder. Om zes uur heeft deze groep de boodschappen goeddeels in huis, terwijl andere groepen wel gebruikmaken van de verruimde openingstijden van supermarkten. Rond halfacht is nog maar 6% van de supermarktbezoekers ouder dan 60 jaar.

Figuur 20.5

Het doen van boodschappen in de loop van de dag, naar leeftijdsgroep (ma t/m do) (in absolute aantallen)

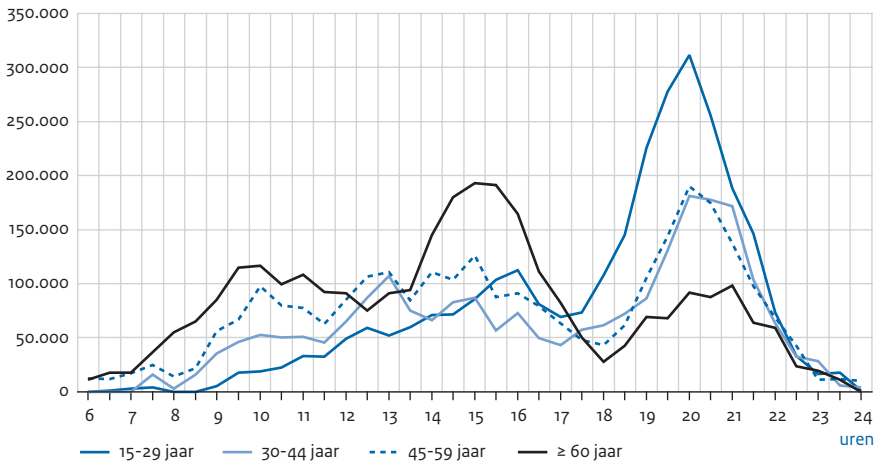

Bron: SCP (TBO'06)

Bij het sporten zullen jongeren en ouderen elkaar veelal niet tegenkomen, omdat ze verschillende sporten bedrijven (Tiessen-Raaphorst 2010). Maar ook wanneer ze wel gebruikmaken van dezelfde sportvoorzieningen, lopen ze elkaar vaak mis omdat ze hun sport beoefenen op verschillende momenten. Ouderen beginnen relatief vroeg met sporten, maar de piek ligt in de middag rond drie uur (figuur 20.6). Rond de 40% van de sportende volwassenen is dan 60 jaar of ouder. De andere groepen zijn juist in de avond te vinden in de gymzalen, in fitnessruimten en op de tennisbanen. Om zeven uur is bijna de helft van de sportende volwassenen onder de 30 jaar. De verschillende sportmomenten zijn weer goed te begrijpen vanuit de verschillende andere verplichtingen. Daarbij verstrekken aanbieders van sportvoorzieningen soms seniorenkortingen op rustige uren en organiseren ze activiteiten gericht op doelgroepen. Hiermee stimuleren ze dat voorzieningen efficiënt gebruikt worden, maar ook dat leeftijdsgroepen elkaar weinig tegenkomen.

Figuur 20.6

Sporten in de loop van de dag, naar leeftijdsgroep (ma t/m do) (in absolute aantallen)

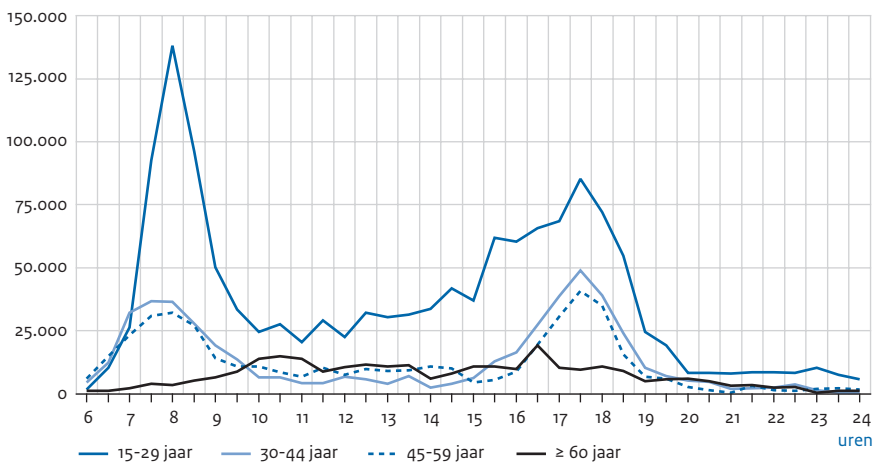

Bron: SCP (TBO'06)

Met de bekende boodschap 'Opstaan voor iemand, misstaat niemand' wordt al decennia lang geprobeerd het contact tussen jong en oud in het openbaar vervoer in goede banen te leiden. Toch zijn ouderen er redelijk zeldzaam. Gedurende de hele dag bevinden zich vooral veel jongeren in het openbaar vervoer (figuur 20.7). Dit is niet verwonderlijk, omdat veel jongeren nog geen rijbewijs hebben of geen geld voor een auto. Ook het feit dat veel jongeren in de stad wonen, waar de auto een minder aantrekkelijk alternatief is dan daarbuiten, speelt hierbij mee. Om acht uur 's ochtend reizen meer dan 100.000 jongeren met de bus, tram, metro of trein, waarmee bijna twee op de drie personen in het openbaar vervoer tussen de 15 en 30 zijn. Mensen ouder dan 60 jaar zijn hier op dat moment vrijwel afwezig. Als ouderen gebruikmaken van het openbaar vervoer, dan doen ze dit op de rustigste momenten. Daarbij vertoont het treingebruik van deze groep een kleine piek na negen uur, veroorzaakt door het feit dat de trein vanaf dat moment voordeliger is. De middengroepen vertonen net als de jongeren een piek aan de dagranden, maar gebruiken overwegend andere middelen van vervoer bij de reis tussen het werk en de woning.

Figuur 20.7

Aanwezigheid in het openbaar vervoer in de loop van de dag, naar leeftijdsgroep (ma t/m do)
(in absolute aantallen)

Bron: V&W (MON'06)

Hoewel leeftijdsgroepen dus door elkaar wonen, leven zij gedurende de dag in zekere zin langs elkaar heen. Voor zover mensen dezelfde plekken bezoeken, doen ze dit vaak op verschillende momenten, waardoor zij overal relatief veel leeftijdsgenoten tegenkomen. Vooral jongeren en ouderen komen elkaar in hun dagelijkse gang door de openbare ruimte maar weinig tegen.

Voor een belangrijk deel zijn de verschillende dagritmes het logische gevolg van de eerdergenoemde scheiding tussen degenen die onderwijs volgen, werken en niet meer werken. Ouderen ontplooiën hun activiteiten in de luwte van de drukke levens van anderen, waarmee ze zelf een rustige sfeer treffen en vaak een goedkoper tarief. De spitsuren maken zij zo niet onnodig drukker. Ditzelfde principe verklaart ook het leeftijdsverschil tussen de bezoekers van campings en bungalowparken binnen en buiten de schoolvakanties. De ordening die het gebruik van plaatsen en voorzieningen kenmerkt is functioneel, maar draagt er wel aan bij dat jong en oud maar weinig met elkaar te maken hebben.

20.3 Omgang tussen jong en oud

Maar hoe staat het nu met de relaties tussen de verschillende leeftijdsgroepen? Spelen jong en oud nog een rol in elkaars leven of leven zij werkelijk in gescheiden werelden? Een belangrijk verband waarbinnen de werelden van jong en oud elkaar raken is de familie. Andere hoofdstukken in dit rapport laten de nauwe betrokkenheid zien tussen ouders, kinderen en grootouders. Behalve dat binnen deze relaties de nodige steun wordt verleend, bieden ze ook veel gelegenheid tot uitwisselingen van gedachten rond

zaken waarin de generaties van elkaar verschillen (zie deel één van dit rapport). Buiten deze familiebanden om vormen leeftijdsverschillen – die in het hier en nu samenvallen met generatieverschillen – een moeilijk overbrugbare sociale barrière. In het algemeen hebben mensen vooral relaties met mensen die op hen lijken. Bij het aangaan van sociale relaties spelen factoren als geslacht, etnische achtergrond en sociaal-economische status een belangrijke rol (McPherson et al. 2001). In minstens even sterke mate vormt ook leeftijd een selectie criterium (McPherson et al. 2001; Uhlenberg en De Jong Gierveld 2004; Kalmijn en Vermunt 2007).

Dit is niet zo heel verwonderlijk gezien paragraaf 20.2. Met wie je omgaat en bevriend raakt, wordt in grote mate bepaald door wie je tegenkomt (McPherson en Smith-Lovin 1987; Mollenhorst 2009). De groep waar mensen hun vrienden en kennissen uit selecteren, bestaat uit relatief veel leeftijdsgenoten. Daarbij zullen de mensen die zij tegenkomen ook meer open staan voor vriendschap met leeftijdsgenoten. Deze voorkeur kan gestuurd worden door vooroordelen, maar ook door het feit dat de levens van leeftijdsgenoten veel raakvlakken hebben. Dat relaties tussen mensen die op elkaar lijken relatief bevredigend zijn, blijkt onder meer uit het feit dat zij langer stand houden dan relaties tussen mensen die van elkaar verschillen (McPherson et al. 2001).

De mate waarin mensen relaties aangaan met gelijken, hangt af van het type relatie. Naarmate een relatie persoonlijker en intiëmer is, is de neiging gelijken uit te zoeken groter (Mollenhorst 2009). Naarmate contacten vluchtiger en oppervlakkiger zijn, is er meer ruimte voor verschillen, bijvoorbeeld in leeftijd. Voor bepaalde vormen van omgang kan het feit dat iemand tot een heel andere leeftijdsgroep behoort zelfs aanleiding zijn voor contact. Iemand kan bijvoorbeeld een oogje in het zeil willen houden bij zijn bejaarde burens, of een ouder iemand kan genieten van de gezellige drukte die kinderen met zich meebrengen. Ook dit zijn relatief oppervlakkige relaties.

Maar ook deze relaties zijn belangrijk. Gewoon vriendelijk gedrag draagt bij aan bekendheid en vertrouwdheid tussen groepen (RMO 2005). Daarbij hebben mensen in verschillende levensfasen elkaar andere dingen te bieden dan leeftijdsgenoten. Dit geldt voor burenhulp, maar ook veel verenigingen blijven bestaan dankzij de bijdragen van jonge en oude leden. Ouderen brengen bijvoorbeeld ervaring mee en hebben tijd voor administratieklussen. De jongere aanwas kan komen met nieuwe ideeën en een klusteam vormen om de kleedkamers op te knappen.

We gaan nu achtereenvolgens in op de scheidslijnen tussen leeftijdsgroepen in vriendschap en in de meer oppervlakkige ontmoetingen tussen kennissen. Hierna zal ook de vraag aan de orde komen of er verschillen bestaan binnen Nederland in de mate waarin jong en oud gescheiden leven.

20.3.1 Vrienden

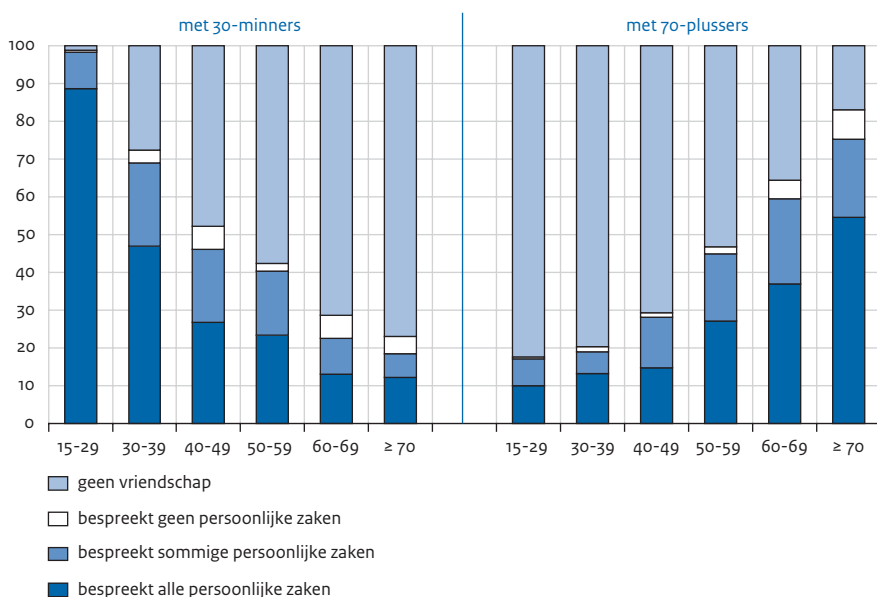
Als het gaat om vriendschap bestaat er een scherpe sociale scheidslijn tussen jong en oud (figuur 20.8). Het aandeel mensen dat vrienden van onder de 30 jaar heeft, neemt snel af met de leeftijd. Het aandeel mensen dat 'alle persoonlijke zaken' met vrienden van onder de 30 jaar bespreekt, daalt nog sneller. Omgekeerd neemt het aandeel mensen dat vrienden van boven de 70 jaar heeft juist sterk toe, maar wel iets minder sterk. Slechts

iets meer dan de helft van de 70-plussers bespreekt alle persoonlijke zaken met een leeftijdsgenoot. 16% van de 70-plussers heeft geen vrienden van de eigen leeftijd (meer). De scheidslijn lijkt hierdoor iets scherper gezien vanuit jongeren dan gezien vanuit ouderen. Jongeren hebben bijna allemaal een hartsvriend van de eigen leeftijd, maar zeer zelden met een ouder iemand. 70-plussers hebben minder vrienden van hun eigen leeftijd en deze vriendschappen zijn minder intiem. Relatief gezien lijken hun vriendschappen met jongeren hierdoor iets meer van belang. Het zou kunnen zijn dat de mensen van middelbare leeftijd een brugfunctie vervullen tussen jong en oud, maar in vriendschappen is dit maar heel beperkt het geval. Niet meer dan een minderheid van de veertigers en vijftigers geeft aan een vriend te hebben van onder de 30 jaar met wie zij weleens persoonlijke zaken bespreken. Ook vrienden van boven de 70 jaar hebben zij niet veel. Nog niet een derde van de veertigers heeft een vriend ouder dan 70 jaar.

Figuur 20.8

Vriendschappen met 30-minners en 70-plussers naar leeftijdsgroep (n = 1775; in procenten)

Bron: NWO/SCP (ESS'08)

20.3.2 Kennissen

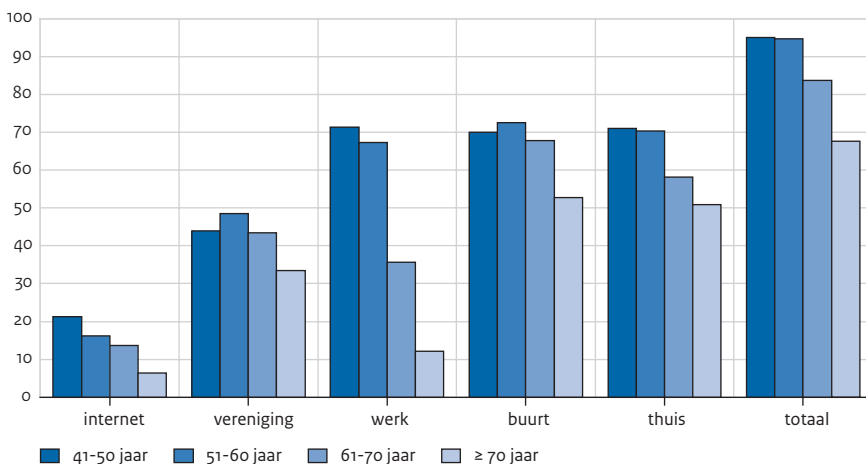
Om zicht te krijgen op de meer oppervlakkige contacten tussen jong en oud zijn in de enquête Nederland in Generaties (NiG2010) enkele vragen opgenomen over ontmoetingen in verschillende omgevingen. Respondenten van 40 jaar of jonger beantwoordden de vraag in hoeverre zij (buiten hun ouders om) ouderen ontmoeten op het

internet, bij een vereniging, op het werk of bij hun opleiding, in de buurt en thuis. Met ouderen werd gedoeld op de leeftijdscategorie van 55 tot 70 jaar, een groep die veelal niet meer werkt en nog gezond is. Respondenten ouder dan 40 jaar beantwoordden dezelfde vragen met betrekking tot jongeren in de leeftijd van 15 tot 25 jaar (hun eigen kinderen buiten beschouwing gelaten).

De meeste mensen ouder dan 40 jaar hebben wel degelijk contact met jongeren (figuur 20.9). Vrijwel alle veertigers en vijftigers ontmoeten jongeren in minimaal een van de contexten, vooral op het werk, in de buurt en in het eigen huis. Het contact met jongeren neemt wel sterk af met de leeftijd. Voor veel zestigers vervalt het contact met jonge collega's, maar blijft de omgang met jongeren in de buurt nog heel gangbaar. Onder zeventigers nemen ook deze contacten af, en die in het verenigingsleven. Een op de drie 70-plussers heeft in geen van de hier genoemde contexten nog contact met jongeren.

Figuur 20.9

Het ontmoeten van jongeren (15-25 jaar) in verschillende omgevingen, naar leeftijdsgroep (in procenten 'af en toe' of 'vaak')^{a, b}

a De antwoordopties waren 'nooit', 'zelden', 'af en toe' en 'vaak'.

b (n) varieert tussen 1070 en 1325.

Bron: SCP (NiG'2010)

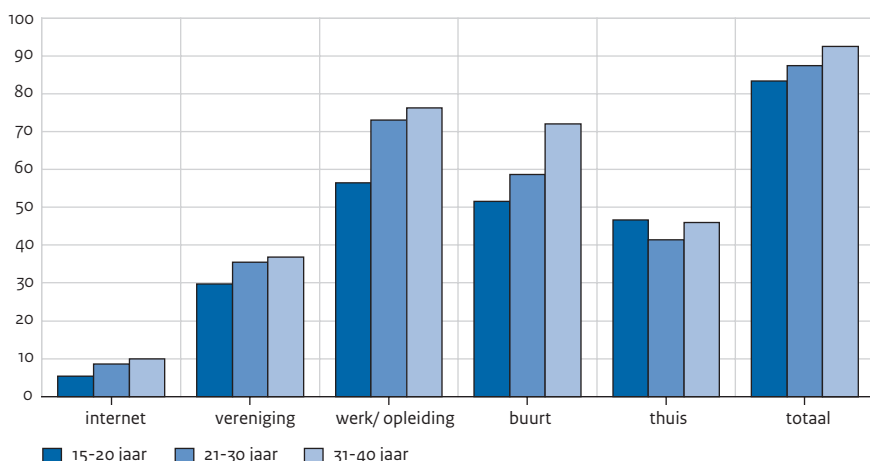
Ook bekeken vanaf de kant van het jongere deel van de bevolking is contact tussen jong en oud geen zeldzaamheid. Ruim 80% van de mensen van 40 jaar of jonger ontmoet weleens ouderen in een van de genoemde plaatsen (figuur 20.10). Een kanttekening is hierbij wel op zijn plaats. De plek waar de meeste 40-minners ouderen ontmoeten is het werk (en de opleiding), waar alleen de jongere ouderen te vinden zijn. Contacten met

zestigters, laat staan met zeventigers, komen waarschijnlijk beduidend minder voor dan die met vijftigers.

Tieners hebben iets minder contact met ouderen dan twintigers en dertigers. Een belangrijke oorzaak hiervan is dat van deze groep nog maar weinigen werken. Daarbij hebben relatief weinig tieners contact met ouderen in het verenigingsleven en in de buurt. Vooral dat laatste is opmerkelijk, aangezien bijna een op de tien nog thuis woont, waar velen via hun ouders de nodige ouderen in de buurt zouden moeten kennen.

Figuur 20.10

Het ontmoeten van ouderen (55-70 jaar) in verschillende contexten, naar leeftijdsgroep (in procenten 'af en toe' of 'vaak')^{a, b}

a De antwoordopties waren 'nooit', 'zelden', 'af en toe' en 'vaak'.

b (n) varieert tussen 1034 en 1060.

Bron: SCP (NiG'10)

Welke omgevingen zijn nu belangrijk als ontmoetingsplek van verschillende leeftijdsgroepen? Het internet is geen belangrijke bron van contact tussen generaties buiten het gezin. Dit is niet geheel verrassend, want veel ouderen gebruiken internet nog maar mondjesmaat, terwijl jongeren op internet vooral communiceren met leeftijdsgenoten (Duimel 2007; Duimel en De Haan 2007).

Het verenigingsleven biedt wel een vruchtbare voedingsbodem voor contacten tussen jong en oud. Dit blijkt vooral wanneer rekening wordt gehouden met het feit dat een deel van de Nederlandse volwassenen helemaal geen lid is van een vereniging. 50% van de volwassenen is lid van een of meerdere organisaties, waarbij ook 'papierene' lidmaatschappen zijn meegerekend. 35% is lid van een recreatieve vereniging, waar in ieder geval wel ontmoetingen plaatsvinden (De Hart en Dekker 2009). Dat rond de 40% van de 40-plussers in het verenigingsleven contact heeft met jongeren, wil dus zeggen dat als

iemand lid is van een vereniging, de kans heel groot is dat diegene daar contacten legt met jongeren. Hetzelfde geldt voor contacten die mensen van 40 jaar of jonger krijgen met ouderen. Aangezien de betrokkenheid bij verenigingen voortkomt uit een gedeelde liefhebberij of doelstelling is het waarschijnlijk dat deze contacten veelal positief van lading zijn. Ook het werk brengt leeftijdsgroepen met elkaar in contact. Omdat werk een belangrijke plek in het leven van veel mensen inneemt, drukken deze contacten een grote stempel op hun leven. De contacten met collega's van andere generaties blijven wel beperkt tot de mensen tussen de 20 en 60 jaar.

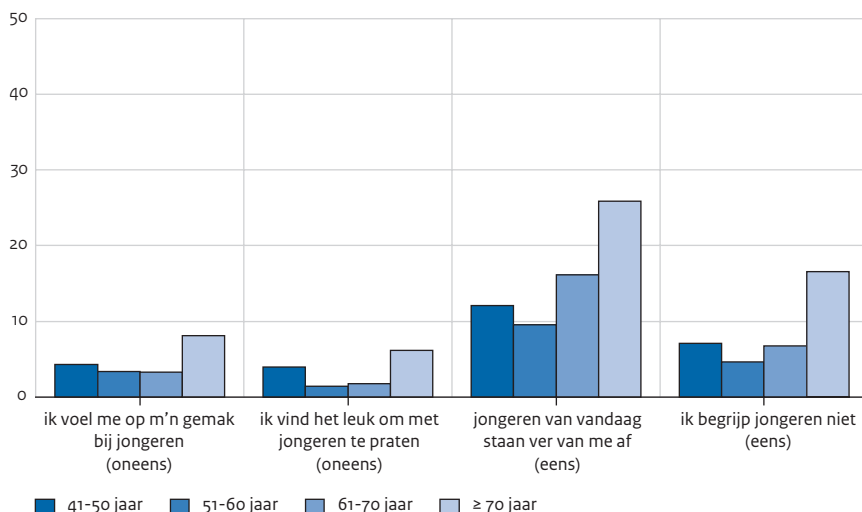
Deze beperking geldt niet voor de buurt. Zoals we al zagen wonen leeftijdsgroepen in Nederland door elkaar. Voor mensen die hun werkende leven hebben afgesloten blijft de buurt over. Als zij jongeren ontmoeten is dit overwegend in de buurt. Een sterke samenhang tussen contacten in de buurt en thuis ($r = .54$) wijst ook op het belang van de buurt voor het in stand houden van de sociale contacten van mensen op hoge leeftijd. Kennelijk blijven contacten in de buurt niet altijd beperkt tot een praatje over de schutting, maar vinden zij ook hun weg naar de huiselijke sfeer.

Opvallend is dat ouderen duidelijk vaker jongeren thuis ontvangen dan vice versa. Een waarschijnlijke verklaring hiervoor is dat veel veertigers en vijftigers vrienden van hun kinderen over de vloer krijgen. Voor de oudere groepen zou het, naast gewoon bezoek, kunnen gaan om mensen die ergens mee helpen: hulpvaardige familie en kennissen, een hulp in de huishouding of ander personeel.

20.3.3 Barrières in de omgang

Dat de contacten tussen verschillende leeftijdsgroepen beperkt blijven tot oppervlakkige ontmoetingen hoeft op zichzelf geen probleem te zijn. Wanneer jong en oud zich ongemakkelijk voelen bij elkaar of op voorhand geen interesse voor elkaar hebben, gaat de sociale afstand tussen jong en oud gepaard met een mentale afstand. Het weinige contact dat tussen leeftijdsgroepen bestaat wordt dan nog eens bemoeilijkt door negatieve beeldvorming en vermijdingsgedrag. Om de mentale afstand in beeld te brengen werden in de enquête NiG2010 enkele vragen opgenomen die zicht bieden op de onderlinge interesse en de gevoelens die het contact tussen jong en oud oproepen. Het algemene beeld is uitermate positief (figuur 20.11). Maar heel weinig 40-plussers ervaren moeite met het contact met jongeren. Het overgrote deel van hen voelt zich op zijn gemak bij jongeren en nog meer vinden het leuk om met jongeren te praten. Verbazenwekkend weinig mensen geven aan dat ze jongeren ver van zich af vinden staan of dat ze jongeren niet begrijpen. Rond de 70 jaar gaan ouderen duidelijke meer mentale afstand ervaren tot jongeren, maar het aandeel dat zich ver van jongeren af voelt staan blijft beperkt tot een minderheid.

Figuur 20.11

Ervaren mentale afstand in contact met jongeren (15-25 jaar), naar leeftijdsgroep (in procenten)^{a, b}

a Van een 5-puntsschaal zijn 'mee oneens' en 'helemaal mee oneens', respectievelijk 'mee eens' en 'helemaal mee eens' samengenomen.

b (n) varieert tussen 1258 en 1348.

Bron: SCP (NiG'10)

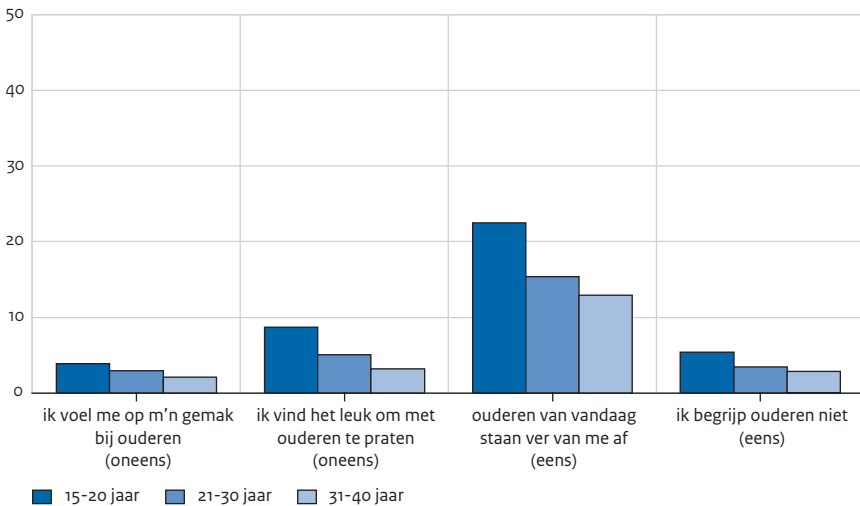
Ook omgekeerd zijn de antwoorden bijzonder positief (figuur 20.12). Bijna niemand geeft aan zich niet op zijn gemak te voelen bij ouderen, en ook bijna niemand geeft aan het niet leuk te vinden om met ouderen te praten. De overgrote meerderheid van de volwassenen onder de 40 jaar vindt het leuk met ouderen te praten en voelt zich hierbij ook op zijn gemak. En maar weinigen geven aan dat ze ouderen ver van zich af vinden staan of hen niet begrijpen. Jongeren (15-20 jaar) ervaren meer afstand tot ouderen, maar ook onder hen blijven gevoelens van ongemak en onbegrip alleszins beperkt.

Mensen die een kleinere mentale afstand voelen ten opzichte van jongeren rapporteren ook meer ontmoetingen met jongeren. Ook met betrekking tot ouderen is de sociale afstand gecorreleerd met de mentale afstand. Het is onmogelijk uit de gegevens op te maken welke van de twee de ander veroorzaakt; een causaal verband in beide richtingen is plausibel. Enerzijds zouden ontmoetingen tussen leeftijdsgroepen onderlinge negatieve vooroordelen kunnen wegnemen of verminderen (vergelijk Allport 1954). Mensen die meer in aanraking komen met leden van een andere leeftijdsgroep, zouden deze leden meer als individuen kunnen gaan zien, waardoor zij een kleinere afstand tot de groep ervaren dan mensen wier beeld van de leeftijdsgroep alleen van horen zeggen komt. Anderzijds is het waarschijnlijk dat vooroordelen van invloed zijn op het contact

met andere groepen. Ouderen bijvoorbeeld, die minder afstand ervaren tot jongeren, zullen meer open staan voor contacten met hen en hun nabijheid dus meer opzoeken.

Figuur 20.12

Ervaren mentale afstand in contact met ouderen (55-70 jaar), naar leeftijdsgroep (in procenten)^{a, b}

a Van een 5-puntsschaal zijn 'mee oneens' en 'helemaal mee oneens', respectievelijk 'mee eens' en 'helemaal mee eens' samengenomen.

b (n) varieert tussen 1056 en 1066.

Bron: SCP (NiG'10)

20.3.4 Een moderne, stedelijke scheidslijn

Hoewel jong en oud dus weinig persoonlijke vriendschappen met elkaar hebben, hebben veel mensen in hun dagelijkse leven wel enig contact met andere leeftijdsgroepen. Ook ervaren mensen geen grote afstand tussen henzelf en andere leeftijdsgroepen. De vraag is nu of er verschillen bestaan binnen de Nederlandse samenleving in de mate waarin leeftijdsgroepen gescheiden leven. Om zicht te krijgen op mogelijke verschillen werden de indicatoren die besproken werden in de paragrafen 20.3.2 en 20.3.3 samengevoegd tot vier samenvattende variabelen: ontmoetingen met ouderen, mentale afstand ten opzichte van ouderen (beide gemeten onder mensen van 40 en jonger), ontmoetingen met jongeren, en mentale afstand ten opzichte van jongeren (beide gemeten onder mensen van 41 jaar en ouder).

Uit een multivariate analyse blijkt dat de afstand die mensen rapporteren tot andere leeftijdsgroepen voor een belangrijk deel beïnvloed wordt door de eigen gezinssamenstelling (zie bijlage voor de volledige modellen). Jonge mensen die nog thuis bij hun ouders wonen hebben relatief veel contact met ouderen en mensen met kinderen in

de leeftijd van 15 tot en met 25 jaar hebben meer contact met jongeren. Daarbij ervaren mensen ook een kleinere mentale afstand ten opzichte van jongeren wanneer zij kinderen hebben in deze leeftijdsgroep. Bij de gestelde vragen ging het expliciet niet om leden van het eigen gezin, maar om een bijvangst van vrienden en bekenden met wie mensen via gezinsleden in contact komen. Naast dit begrijpelijke proces op het microniveau, zijn er ook verschillen die de Nederlandse bevolking doorkruisen en er dus voor zorgen dat de scheiding tussen leeftijdsgroepen voor bepaalde bevolkingsgroepen scherper is dan voor anderen (tabel 20.1).

Tabel 20.1

Verschillen in sociale en mentale afstand tussen jong en oud (in afhankelijke variabelen, gestandaardiseerd)

	volwassenen van 40 jaar of jonger ten opzichte van ouderen (55-70 jaar)		volwassenen van 41 jaar en ouder ten opzichte van jongeren (15-25 jaar)	
	ontmoetingen ^a	mentale afstand ^a	ontmoetingen ^b	mentale afstand ^b
opleidingsniveau ^c	-.07**	.05*	-.02	-.05**
geloof ^d	.21**	-.22**	.04	-.04
% ouderen in de buurt ^e	.03**	-.01		
% jongeren in de buurt ^f			.02	-.01
platteland ^g	.19**	-.02	.17**	-.04
Adj R ²	9.3	4.9	16.1	7.8
(n)	1078	1076	1415	1411

a Gecontroleerd voor leeftijd, leeftijd², sekse, en thuis bij ouders wonen.

b Gecontroleerd voor leeftijd, leeftijd², sekse, en het hebben van een kind in de leeftijd van 15-25 jaar.

c Schaal variërend van 1 = basisschool niet afgemaakt tot 8 = universiteit.

d 1 = behorend tot een 'kerkgenootschap of andere levensbeschouwelijke groepering', anders o.

e Percentage 55-70-jarigen in het viercijferige postcodegebied.

f Percentage 15-25-jarigen in het viercijferige postcodegebied.

g 1 = omgevingsadressendichtheid van het viercijferige postcodegebied < 1000, anders o.

* p < .05

** p < .01

Bron: SCP (NiG'10)

Lageropgeleiden hebben meer ontmoetingen met ouderen dan hogeropgeleiden (van 40 jaar of jonger). Voor de lezer die de tabel graag precies wil lezen: één opleidingsniveau hoger (op een schaal met acht niveaus) betekent dat iemand .07 standaardafwijking hoger scoort wat betreft de ontmoetingen met ouderen. Dit verschil gaat gepaard met een overeenkomstig kleinere mentale afstand ten opzichte van ouderen en kan hier misschien uit verklaard worden. Wat ook zal meespelen is dat lageropgeleiden meer ouderen tegenkomen in hun leven. Zij beginnen eerder met werken en kunnen daardoor meer ouderen tegenkomen dan hun studerende leeftijdsgenoten. Daarbij zijn lager

opgeleiden mogelijk meer gericht op de buurt en familie waar, zoals gezegd, relatief veel contacten tussen leeftijdsgroepen tot stand komen.

Meer contact met jongeren hebben lageropgeleiden (ouder dan 40 jaar) niet. Bovendien ervaren ze juist een relatief grote mentale afstand ten opzichte van jongeren. Een grotere betrokkenheid bij de buurt en familie heeft dus geen nauwere banden met de jeugd tot gevolg. Mogelijk vinden lageropgeleide ouderen het relatief moeilijk om ontwikkelingen bij te benen waarin de jeugd vooroploopt, bijvoorbeeld die op het gebied van ICT-gebruik.

Ook gelovigen hebben meer contact met ouderen en ervaren daarbij minder afstand tot ouderen. Een van de tien geboden gebiedt de gelovige de eigen ouders te eren. Meer in het algemeen past ook respect en zorg voor ouderen in de denkwijze van veel gelovigen. De nauwere banden met ouderen passen daarbij in het beeld dat religieuzen actief zijn in het verenigingsleven en vrijwilligerswerk, waar ook veel ouderen aan deelnemen. Ten opzichte van jongeren ervaren gelovigen een minder grote afstand dan niet-gelovigen, maar meer ontmoetingen met jongeren hebben ze niet.

Naast opleidingsniveau en religie maakt het ook uit waar iemand woont. Contacten met ouderen komen vaker voor naarmate er meer ouderen wonen in de buurt. Weer voor wie het graag precies wil weten: als er in een buurt 10 procentpunt meer ouderen wonen dan in een gemiddelde buurt, scoren bewoners in deze buurt gemiddeld 0,3 standaarddeviatie hoger als het gaat om het contact met ouderen. Dit verband is logisch, omdat buurten met veel ouderen ook veel gelegenheid bieden tot dit contact. Het is niet zo dat mensen ook een positievere houding hebben ten opzichte van ouderen als deze groep veel aanwezig is in de buurt. Het aandeel jongeren in de buurt blijkt geen invloed te hebben op de mate waarin 40-plussers contact hebben met jongeren en ook niet op de mentale afstand tot jongeren.

Tot slot komen contacten tussen jong en oud vaker voor op het platteland dan in stedelijk gebied. Dit geldt voor contacten in de buurt, in het verenigingsleven en thuis. Van de plattelandsbewoners onder de 40 heeft 71% weleens contact met ouderen in de buurt. Van de stedelingen in die leeftijdsgroep is dit maar 55%. De mentale afstand tussen leeftijdsgroepen is niet kleiner op het platteland. De verklaring voor het verschil in contact lijkt dus eerder te zitten in de sociale infrastructuur. Het verenigingsleven speelt op het platteland een belangrijker rol dan in stedelijk gebied (Steenbekkers et al. 2006). Daarbij komt dat het kleine dorpschaalniveau, waarop een deel van het sociale leven zich afspeelt, contacten tussen verschillende groepen mogelijk maakt en misschien zelfs wel afdwingt. 'Je kent iedereen', zo verwoorden veel plattelanders wat het dorpsleven voor hen bijzonder maakt (Simon et al. 2007). Wie iedereen kent, selecteert niet – in zijn relaties met kennissen – en kent dus zowel de jongeren als de ouderen.

De hier gevonden verschillen doen denken aan de antropologische observaties waarmee dit hoofdstuk begon. In de kleinschalige nederzettingen van de !Kung-stam in Botswana zijn de levens van ouderen veel nauwer verbonden met die van andere leeftijdsgroepen dan in het grootschalige Hong Kong en het moderne stadje in Illinois (Keith et al. 1994). Ook binnen Nederland zien we dat ouderen minder afgezonderd leven in de meer kleinschalige woonomgeving van het platteland. Dat gelovigen en lageropgeleiden minder afstand tot ouderen hebben en ervaren suggereert daarbij dat traditionele en

collectivistische waarden de kloof tussen ouderen en andere leeftijdsgroepen helpen overbruggen.

Wat betreft jongeren vervult religie geen brugfunctie en ervaren lageropgeleiden een grotere afstand tot jongeren dan hogeropgeleiden. Voor zover religie en opleiding begrepen kunnen worden als indicatoren van traditionele waarden, staan deze de omgang met jongeren dus eerder in de weg dan dat ze eraan bijdragen. Een kleinschalige woonomgeving helpt wel. Net als ouderen leven jongeren op het platteland meer verbonden met andere leeftijdsgroepen dan in de stad.

20.4 De vanzelfsprekende afstandelijkheid tussen jong en oud

Zo diep als de band tussen generaties gaat binnen de familie, zo oppervlakkig blijft het contact tussen generaties erbuiten. De meeste mensen ontmoeten in hun dagelijkse leven weleens een duidelijk jongere of oudere kennis, maar vrienden die substantieel van leeftijd verschillen zijn een zeldzaamheid. De afstand tussen leeftijdsgroepen buiten de familie wordt deels veroorzaakt doordat mensen zich gedurende hun leven veel onder leeftijdsgenoten bevinden. Of het nu op school is, op het werk, bij het vrijwilligerswerk, of in de recreatiezaal van het verzorgingstehuis, het zijn veelal leeftijdsgenoten met wie mensen hun activiteiten ontplooiën.

Maar ook wanneer mensen zich wel op dezelfde plek bevinden, zoeken leeftijdsgenoten elkaar vaak op omdat zij meer raakvlakken hebben. Van alle kenmerken is leeftijd misschien wel het meest bepalend voor wat iemand kan, wil en meemaakt. Degene die net zijn eerste baan is begonnen, herkent zich niet in de ervaringen van zijn oudere leidinggevende, een verliefde afgewezen twintiger heeft weinig aan de ervaringen van haar burens die hun zilveren huwelijk vieren; de oma's op het schoolplein ervaren hun rol heel anders dan de halende moeders en vaders. De meest ingrijpende ervaringen in het leven lijken mensen vooral met leeftijdsgenoten te delen. Als het gaat om de meest persoonlijke zaken in het leven, leven leeftijdsgroepen in Nederland tot op grote hoogte langs elkaar heen.

Is dit erg? De meeste mensen zullen de afstand tussen leeftijdsgroepen accepteren als een onschuldige *fact of life*. Dat mensen vooral met leeftijdsgenoten omgaan heeft te maken met omstandigheden en raakvlakken. Van het vermijden van andere leeftijdsgroepen is geen sprake. De mentale afstand die mensen ervaren ten opzichte van andere leeftijdsgroepen is zelfs opvallend klein. Jonge en oude mensen geven aan dat ze elkaar begrijpen, zich op hun gemak voelen bij elkaar, en het zelfs leuk vinden om met elkaar te praten. Tussen jong en oud bestaat een vanzelfsprekende afstand.

Deze luchtige conclusie is niet van toepassing op de alleroudsten. Mensen ouder dan 70 hebben al lang geen contacten meer op het werk en ook in het verenigingsleven en in de buurt ontmoeten ze minder jonge mensen naarmate ze ouder worden. In overeenstemming met eerdere onderzoeken gaven de oudere ouderen ook hier aan een relatief grote afstand te ervaren ten opzichte van jongeren. Omdat deze ouderen minder mobiel worden is het niet verwonderlijk dat zij een grotere afstand ervaren, maar zorgwekkend is het wel. Contacten met jongere mensen zouden hun isolement kunnen verminderen en hun meer het gevoel geven dat de wereld waarin ze leven ook nog hun wereld is.

Een andere reden om waarde te hechten aan contacten tussen leeftijdsgroepen is dat deze contacten kunnen bijdragen aan het leren begrijpen van elkaar en van ontwikkelingen in de maatschappij. Contact met ouderen brengt begrip over hoe de maatschappij zijn vorm kreeg en hoe ouderen aankijken tegen nieuwe ontwikkelingen. Contact met jongeren brengt begrip voor huidige en toekomstige maatschappelijke ontwikkelingen. Wanneer generaties elkaar over de belangrijke zaken in het leven niet spreken en ook de media de verschillen tussen generaties blijven bekrachtigen, blijft alleen het contact binnen de familie over als bron van begrip en verstandhouding tussen generaties. Op het lokale niveau worden verschillende projecten ontwikkeld om jong en oud met elkaar in contact te brengen (Penninx 2003). Een voorbeeld van zo'n project is het initiatief Zingeving Zuidas, waarbij carrièregerichte twintigers en dertigers die werken in Zuidas, het internationale zakencentrum aan de ring van Amsterdam, een dagje doorbrengen met een bejaarde. Het voelt voor beide leeftijdsgroepen als een positieve openbaring (Van Baars 2010). Maar zelfs bij jonge mensen die kozen voor een opleiding waarbij ze met ouderen gaan werken, is de mentale afstand een probleem. Een lesmethode moet hen leren hun toekomstige cliënten op een persoonlijke manier tegemoet te treden (Westerhof en Kuin 2010).

In dit hoofdstuk kwam de buurt naar voren als belangrijke ontmoetingsplek. Er is een discussie gaande rond de wenselijkheid van seniorensteden of -wijken, waarbij de sociale segregatie van leeftijdsgroepen vaak wordt genoemd als nadeel. Toch ziet Penninx (2005) heil in een LAT-relatie: 'apart wonen wil niet zeggen dat je niets meer met elkaar te maken wilt hebben. Zeker in ons kikkerlandje kom je elkaar al snel weer tegen' (p. 17). De gegevens in dit hoofdstuk geven aanleiding om hieraan te twijfelen. Juist de ontmoetingen tussen mensen die toevallig bij elkaar in de buurt wonen vormen een belangrijk aandeel van de contacten die de zeer ouderen nog verbinden met de rest. In plaats van het faciliteren van leeftijdshomogene wijken – waar Nederlanders ook weinig belangstelling voor lijken te hebben – zou juist gezocht kunnen worden naar manieren om de dagelijkse gangen van verschillende leeftijdsgroepen elkaar vaker te laten kruisen. In de geest van deze 'infrastructurele' gedachte (RMO 2005) worden seniorenwoningen gebouwd op centrale plekken in dorpen en kleine steden. Ook multifunctionele centra, waar ouderen activiteiten ontplooiën naast het kinderdagverblijf en de bibliotheek, bieden mogelijkheden voor contact. De jeugd heeft dan wel de toekomst, maar de huidige tijd is van iedereen.

Literatuur

- Allport, G. (1954). *The nature of prejudice*. Reading, MA: Addison-Wesley.
- Baars, L. van (2010). We zijn betere ouders en slechtere burgers. In: *Trouw*, 20 augustus 2010.
- Bolt, G., R. van Kempen en M. van Ham (2008). Minority ethnic groups in the Dutch housing market. Spatial segregation, relocation dynamics and housing policy. In: *Urban Studies*, jg. 45, nr. 7, p. 1359-1384.
- Bos, J., D. Leveling en P. Renooy (2004). *Tussen studentenhuus en serviceflat. Nederlanders over wonen*. Den Haag: Sdu Uitgevers.
- Boyer, M. (2009). Gillende peuters pieken op 75 decibel. In: *nrc Handelsblad*, 20 maart 2009.

- cbs (2010). Arbeidsmarktparticipatie naar leeftijd en geslacht. In: *cbs-webmagazine*, 29 maart 2010. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Dekker, P., J. de Hart en L. Faulk (2007). *Toekomstverkenning vrijwillige inzet 2015*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Duimel, M. (2007). *Verbinding maken. Senioren en internet*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Duimel, M. en J. de Haan (2007). *Nieuwe links in het gezin*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Fischer, C.S., G. Stockmayer, J. Stiles en M. Hout (2004). Distinguishing the geographic levels and social dimensions of us Metropolitan Segregation, 1960-2000. In: *Demography*, jg. 41, nr. 1, p. 37-59.
- Franz, P., W. Ueltzen en L. Vaskovics (2006). Residential segregation of the elderly in West-German cities. In: *Journal of Housing and the built environment*, jg. 4, nr. 4, p. 371-382.
- Goodchild, M.F. en D.G. Janelle (1984). The city around the clock. Space-time patterns of urban ecological structure. In: *Environment and Planning*, jg. 16, nr. 5, p. 807-820.
- Hägerstrand, T. (1970). What about people in regional science? In: *Papers of the Regional Science Association*, jg. 24, nr. 1, p. 6-21.
- Hagestad, G.O. en P. Uhlenberg (2005). Social separation of old and young. The root of ageism. In: *Journal of Social Issues*, jg. 61, nr. 2, p. 343-360.
- Hagestad, G.O. en P. Uhlenberg (2006). Should we be concerned about age segregation? Some theoretical and empirical explorations. In: *Research on Aging*, jg. 28, nr. 6, p. 638-653.
- Hart, J. de, en P. Dekker (2009). Maatschappelijke en politieke participatie en betrokkenheid. In: Rob Bijl, Jeroen Boelhouwer, Evert Pommer en Peggy Schyns (red.), *De sociale staat van Nederland 2009* (p. 239-270). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Huis, M. van, en E. Agtmaal-Wobma (2009). Verhuizen vanuit studentensteden. In: *Bevolkingstrends*, jg. 57, nr. 3, p. 43-50.
- Kalmijn, M. en J.K. Vermunt (2007). Homogeneity of social networks by age and marital status. A multilevel analysis of ego-centered networks. In: *Social networks*, jg. 29, nr. 1, p. 25-43.
- Keith, J., C.L. Fry, A.P. Glascock, C. Ikels, J. Dickerson-Putnam, H.C. Harpending en P. Draper (1994). *The aging experience. Diversity and commonality across cultures*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Kite, M.E., G.D. Stockdale, B.E. Whitley Jr. en B.T. Johnson (2005). Attitudes toward younger and older adults. An updated meta-analytic review. In: *Journal of Social Issues*, jg. 61, nr. 2, p. 241-266.
- Koppes, L., E. de Vroome, M. Mol, B. Janssen en S. van den Bossche (2010). *Nationale Enquête Arbeidsomstandigheden 2009. Methodologie en globale resultaten*. Hoofddorp: TNO.
- Klôtters, J. (2010). Macht moet zuinig zijn op z'n narren. In: *de Volkskrant*, 26 juli 2010.
- Manting, D. en F. Vernooij (2006). Waar wonen ouderen nu en in 2025? In: *Bevolkingstrends*, jg. 54, nr. 3, p. 60-62.
- McPherson, M. en L. Smith-Loving (1987). Homophily in Voluntary Organizations. Status distance and the composition of face-to-face groups. In: *American Sociological Review*, jg. 52, p. 370-379.
- McPherson, M., L. Smith-Loving en J.M. Cook (2001). Birds of a Feather. Homophily in Social Networks. In: *Annual Review of Sociology*, jg. 27, p. 415-444.
- Middelkoop, M. van, en A. de Jong (2009). Regionale verschillen in vruchtbaarheid verklaard. In: *Bevolkingstrends*, jg. 57, nr. 4, p. 63-70.
- Mollenhorst, G. (2009). *Networks in context. How meeting opportunities affect personal relationships* (proefschrift). Enschede: Ipskamp.
- Penninx, K. (2003). *De stad van alle leeftijden. Een intergenerationale kijk op lokaal sociaal beleid*. Den Haag: NIZW.

- Penninx, K. (2005). Living apart together. Seniorenstad en de stad van alle leeftijden. In: *Ruimte in debat*, jg. 2005, nr. 4, p. 15-17.
- RMO (2005). *Niet langer met de ruggen naar elkaar*. Den Haag: Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling.
- Simon, C., L. Vermeij en A. Steenbekkers (2007). *Het beste van twee werelden*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Steenbekkers, A., C. Simon en V. Veldheer (2006). *Thuis op het platteland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Tiessen-Raaphorst, A. (red.) (2010). *Sport: een leven lang. Rapportage sport 2010*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Uhlenberg, P. en J. de Jong Gierveld (2004). Age segregation in later life. An examination of personal networks. In: *Ageing and Society*, jg. 24, nr. 1, p. 5-28.
- Wellman, B. (1996). Are personal communities local? A dumptarian reconsideration. In: *Social Networks*, jg. 18, nr. 4, p. 347-354.
- Westendorp, R. (2006). Trek ten strijde tegen de nieuwe verzuiling. In: *nrc Handelsblad*, 1 juni 2006.
- Westerhof, G.J. en Y. Kuin (2010). Groen en grijs. Een interventie om het contact tussen jongeren en ouderen te verbeteren. In: Christina Bode en Luca Consoli (red.), *Oud en Jong. Verschillende generaties in Nederland* (p. 120-138). Nijmegen: Valkhof pers.
- WVI (2009). *De vraag naar wonen in een seniorenstad*. Den Haag: Wonen, Wijken en Integratie (ministerie van vROM).
- WVI (2010). *Het wonen overwogen. De resultaten van het WoonOnderzoek Nederland 2009*. Den Haag: Wonen, Wijken en Integratie (ministerie van vROM).